

Buzinkay Géza

„Fönkelt önérzettel határozám el magamat a nevelői pályára”

Ney Ferenc (1814–1889) pedagógusi életútja*

Ney Ferenc neve pedagógusként maradt fenn: a kisdednevelés, az óvodai rendszer egyik magyarországi megteremtőjeként, illetve élete második felében a pesti reáltanoda igazgatójaként. Mégis, vajon milyen értelemben használható vele kapcsolatban a hivatásos pedagógus meghatározás? Erre próbálunk válaszolni pályájának, működésének, működési területeinek nyomon követésével, amire lehetőséget nyújt *Emlékezések* címmel 1874 és 1881 között megírt, egykorú periodikákban több részletben csak töredékesen publikált, ám kéziratban családjánál egészében fennmaradt memoárjainak feldolgozása.

Pedagógusi működése a magyar történelemnek arra az időszakára esett, amikor meg kellett teremteni egy polgárivá váló állam legfontosabb működési felteleteit, igazgatási területeit és intézményeit, sőt a magyar nemzetet a saját modern nyelvével együtt. Ennek a teremtő munkának a kevés felkészült szakember mellett többnyire az éppen felismert szükségletre azonnali választ adó amatőrrei, megszállott munkálkodói és lelkes propagálói voltak. Közéjük tartozott a tanítók, tanárok, pedagógusok azon nemzedéke, amelyik a 19. század első kétharmadában működött, s amelyik elkezdett nevelési és oktatási elveket hirdetni saját esetleges tájékozódásai alapján, hozzáfogott külföldi – elsősorban német – példák megismeréséhez, valamint az oktatási intézmények, felekezetek és földrajzi távolságok szerint nagyon széttagolt szakma összefogásához, megszervezéséhez, ami egyébként is a korszellem és szakmai működés jellegzetes formája volt ekkoriban.

A modernizáló munka felismert szükségleteiből következett a nyugtalan kapkodás, az egyéni megoldások és kombinációk alkalmazása, ami a professzionalizációt megelőző stádiumnak tekinthető. A kiegyezés kora előtti magyar pedagógiatörténet jeles alakjai, még ha valahol folytattak is pedagógiai tanulmányokat – a pesti egyetemen az 1814 óta leginkább virtuálisan működő felsőbb neveléstan (*pedagogia sublimior*) hallgatóiként, vagy a sárospataki főiskolán, illetve hosszabb-rövidebb németországi utakon, ahol általában inkább csak körülnéztek tájékozódásként –, rendszeres képzésben nem részesültek, és ebből következően működésük sem rendszerezett ismeretanyagra épült. Az 1848 előtti időszakot, a reformkort tekintve három kivétel nevezhető meg: a pesti evangélikus gimnázium igazgatója,

* A tanulmány az NKFI FK 132451 sz. *A professzionalizáció története Magyarországon a 19–20. században európai kontextusban* c. projekt támogatásával valósult meg.

Tavasi Lajos, a pesti egyetem első, 1848-ban kinevezett tanára, Peregriny Elek, illetve bizonyos mértékig maga Ney Ferenc.

Halála után néhány évvel Neyt Négyesy László, a századforduló jelentős irodalmára, esztétája mint Vörösmarty-epigont méltatta:

„Irodalmi és társadalmi hatásának tetőpontján a tanárkodása (1857) előtti időszakban állt; azóta egész lelkével intézete fejlesztésének s a középiskola ügyének élt, míg előbb a kisdednevelés kérdéseivel foglalkozott leginkább. Általán minden nemes célú társadalmi mozgalom hivei közt találta.”¹

Ney irodalmi működésének emléke azóta elhalványult, tagadhatatlan művelődéstörténeti értékei ellenére.

Ney Ferenc (1814–1889), bár apja soproni kereskedő volt, Pesten született a céhrendszer felbomlásának korában. Anyja, apja gondjaira bízva, rövid idő után elhagyta. Sopronban pár évig iparos nevelőszülő gondoskodott róla, aztán a szombathelyi premontrei iskola diákja lett, ahol bekapcsolódott a Magyar Társaság tevékenységébe mint annak titkára. Apja kívánságára orvosi tanulmányokat kellett kezdenie Bécsben és Pesten, de egy év után Pozsonyban jogi tanulmányokra tért át – s ezalatt ő is annak a jurátusokból álló körnek lett a tagja, amelyik kézírással sokszorosította Kossuth Lajos *Országgyűlési Tudósításait*. Az 1830-as években arisztokrata családoknál lett nevelő: Lányi Imre Ung vármegyei főispánnál, aztán a Beethoven mecénásaként ismert gr. Brunszvik Ferencnél Martonvásáron, és végül gr. Sztáray Albertnél a Zemplén megyei Nagymihályban. Közel egy évtizedig tartó nevelősege alatt sok nyelvet megtanult, a gazdag főúri könyvtárakban európai látóköri műveltséget szerzett, 1843 tavaszán pedig a pesti egyetemen „magánvizsgálaton” letette a paedagogia sublimior vizsgát. Miközben kifejlődött nemzeti hivatástudata, kiterjedt ismeretsegekre tett szert, mind a többi főúri család nevelői körében – ami jelentős részben a következő évtizedek vezető értelmiségét jelentette, egyetemi tanároktól miniszterig –, mind pedig néhány befolyásos közszereplőt illetően.

Az 1840-es évtized elején a *Világ* című hírlap segédszerkesztője lett. Még a reformkor idején megírta az első magyar tudományos-fantasztikus regényt (*Utazás a Holdba*, 1836), pedagógiai cikkeket alkotott, feltűnt a Nemzeti Színház szerzőjeként saját darabjaival és Rossini, Mozart, Beethoven operák szövegeinek első magyarra fordítójaként; 1846–1848-ban a Döbrentei Gábor-féle Szobormű-Egylet, 1847 és 1854 között a Marastoni Jakab-féle Festészeti Akadémiát Gyámolító Egyesület titkára, a negyvenes években a Pesti Műegylet választmányának tagja volt, majd az évtized második felében pályázati úton elnyerte a Kisdedóvó-Képző igazgatói állását. Ekkoriban szinte minden nemzeti egyesület, társaság tagja lett. 1848-ban nemzetőr főhadnagy volt a Radikál Kör légijában, a Terézváros képviselője, pedagógusként pedig az első magyar Egyetemes Tanügyi Kongresszus

¹ N[égyesy] 1896: 157–158.

elnöke. Forradalmi tevékenysége miatt 1849 őszén közel két hónapra az Újépület fogja lett, házkutatásokat követő kihallgatásokat kellett kiállnia.

1857-től a pesti Főreáltanoda (a mai Eötvös József Gimnázium) magyar tanára, majd igazgatója lett. A több mint negyed századon át tartó igazgatósága alatt alakult magyar intézménnyé az addig német tannyelvű reáliskola, és emelkedett Pestnek a piaristák mellett legjobb iskolájává. A forradalom alatt, majd a kiegyezéstől kezdve tagja a Fővárosi Bizottságnak (közgyűlés), a budapesti képviselőválasztások elnöke, 1866-tól a budapesti, majd az országos tanáregylet elnöke. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta 1858-ban, írói és pedagógusi jubileumára pedig megkapta a magyar nemességet, címerében írói és pedagógusi szimbólumokkal: a nyitott könyvre fektetett lúdtollal és a tisztaságot jelképező hattyúval.

Gazdag irodalmi működése számos területre kiterjedt a költészettől regényírás, esszé és műkritikán át az említett színművekig és néhány fontos opera szöveggönyvének fordításáig; az 1850-es években népszerű volt háromkötetes *Matild és Olga* című romantikus regénye.

Ney Ferenc pályájának sajátosságai részben családi viszonyaiból származhattak, abból, hogy (gyerekkori tudomása szerint) nem volt anyja, több nevelőszülő után az egyszerre túlzottan szigorú és túlzottan ambiciózus apja nevelte – leginkább kényeztetve, hogy kompenzálja sajátos „árvaságát”, amikor vele élt „névleges nevelőanya” –, és végül egy szerzetesrend által működtetett iskolában, a szombathelyi premonstreieknél talált egy időre tartós közösségre. Igényelte és számontartotta, hogy osztályelső legyen, érdekelték a nyelvek, amelyeket – mintegy tucatnyit – különböző szinteken elsajátított és használt (még hosszú latin tankölteményt is írt) –, és többször említi, hogy első hallásra megjegyezte tanárai előadásait, így a vizsgákra való felkészülése sem jelentett nehézséget. A gimnáziumot és lyceumot sikerélményekkel, meglehetősen öntudattal fejezte be: „Visszatekintvén immár bevezett eddigi pályámra okom vala magammal teljesen meglegedni” – írta 1880 elején.² Másfelől gyerek- és fiatalkori, a családjához kapcsolódó élményei alakíthatták ki benne azt a meggyőződést, hogy meghatározó jelentősége van annak, ha valaki következetes nevelési elvek hatása alatt, stabil családban nő fel, és azt is, hogy lényegében csak saját magára számíthat – a nevelési elvek kialakításában is. *Emlékezéseiben* hangsúlyozottan szólt saját emlékeinek tanulságairól, mint amelyek emberi és pedagógiai elveit formálták, s ezekről írva, ritkán idézett pedagógiai vonatkozású irodalmat, bár nagy volt a (szak)irodalmi tájékozottsága, viszont ezekből származó ismereteit saját rendszerébe, önmaga által ki-munkált összefüggésekbe illesztette.

² Ney 1874–1881: 39.

A LYCEUMI KORREPETITOR ÉS EGYETEMI NÖVENDEK (1831–1833)

„Szokott foglalkozásom: tanulás és tanítás. Már a negyedik osztálytól kezdve korrepitoroskodtam”³ – idézte fel Ney. *Emlékezéseiben* 1831-et nevezte meg tanári pályája kezdetének, amikor Szombathelyen a lyceum tanulójaként feladatul kapta, hogy horvát diákokat tanítson magyarra, mint „kis professzor”.

Szombathelyi diák korában alkalmilag több életpálya lehetőségének gondolata tűnt fel előtte. Egy kispap barátját látogatva ismerkedett meg a papi szemnáriumi élettel, de a „belviszonyok és életmód megismerése nagyon lelohasztá papsági kedvemet”, emlékezett.

„[Aztán] más oldalról az ismerős megyei urak, kiknek biztatására eljárom a megyei gyűlésekre is, nagyon szépnek főtögették az ügyvédi pályát, s a »honoratior«-i állást a társadalomban. Menjek el juristának, egyre ezt hajtogatták. De atyám nem tágitott a lelkébe csontosodott gondolattól, hogy orvosra kell lennem. [...] elveszem majd egy gazdag gyógyszerész lányát feleségül s úr leszek.”⁴

„A nevelésre mindig kiváló hajlamom volt, Szombathelyen mint 6k iskolás horvátországi ifjakat tanítottam magyar nyelvre. Ugyanezt tettem mint első évi filozofus. A filozofia⁵ 2k évében pedig Bittnicz Lajos tanár helyetteseül 39 horvát és német tanuló társamnak rendes felolvasásokat tartottam – ex cathedra. – Pesten létemkor a paedagogiai leckéket jártam [az egyetemen – B.G.]. Midőn ezt megírom atyámnak, anynyira megijedt szegény, hogy azt írja nekem: 'hagyj fel a paedagogiával! azért voltál-e olly jeles deák, hogy végre iskolamester légy? A kikkel csak közlöttem a dolgot, mind rosszalják. Olly ész, mint a tiéd, többet érdemel holmi praceptorságnál.' – De vonzalmam végre is a pályára hítt.”⁶

Pedagógusi pályára lépése ennél a leírásnál kevésbé volt rendezett: az *Emlékezések* szövege alapján pesti joghallgató korában számára vonzó alternatívának látszott az ügyvédi pálya. Ennek lehetőségét apjának üzleti csődje törte ketté.

1814-ben, ugyanabban az évben, amikor Ney született, az uralkodó kinevezte a neveléstudomány (*paedagogia sublimior*) első tanárát a pesti tudományegyetemre. Az 1844-ig latin nyelven oktatott, két féléves, vizsgaköteles tárgy rendszerezett elméleti pedagógiát nyújtott leendő lelkipásztoroknak és gimnáziumi tanároknak, Milde és Niemeyer kötelező tananyagul előírt művei alapján.⁷ Ennek akár az is lehetett volna a következménye, hogy két évtizeddel később a pedagógusi hivatást választó ifjú egyetemi diplomával indulhasson el a tanári

³ Ney 1874–1881: 28.

⁴ Ney 1874–1881: 36, 6.

⁵ A *Ratio educationis* szerint szervezett gimnázium legmagasabb két kurzusának elnevezése.

⁶ Ney 1843–1853: 6.

⁷ Németh 2002: 86. Niemeyer ismeretét többször említi Ney, de Mildének még a neve sem fordul elő *Emlékezéseiben*.

pályán. Csakhogy az 1824/25. tanévtől a közel fél évszázadig csak helyettes tanárokat foglalkoztató képzés olyan kevés publicitással működött, hogy még az sem feltétlenül talált rá, aki kifejezetten érdeklődött iránta. Ney Ferenc úgy emlékezett, hogy „Ifjonti hajlamaim és gyakorlatom a paedagogia felé hajtottak s ha akkor már létezik tanárképző intézet, okvetlenül annak karjaiba vetem vala magamat.”⁸ De egyelőre nem tudott a létezéséről annak ellenére sem, hogy ugyan ezen az egyetemen volt (orvostan)hallgató.

A HÁZI NEVELŐ (1833–1840)

Ney sokat írt, köztük több visszaemlékezést, és gyakran reflektált saját korábbi nézeteire, tetteire, pályájának alakulására. 1843 és 1853 között vezette *Életrajzok* című naplószerű, egyúttal önelemző és gyermekei fejlődését-nevelését megörökítő jegyzeteit. Ebben emlékezett arra, hogy 1833. június elején, 19 éves korában, apjának az üzleti tönkremenését tudató levele nyomán kezdte meg első házi nevelői működését Lányi Imre Ung vármegyei főispán családjánál. Ney Ferenc maga általában ettől az időtől, 1833-tól számította pedagógusi pályája kezdetét.

Ez a számítás azonban visszatekintés eredménye volt: a pedagógusi életpálya vonzása valóban újra és újra megjelent élete során, de úgy látszik, hogy egy saját döntés következtetés követése helyett inkább a körülmények – hajlamai felől tekintve szerencsés – alakulásának eredményeként került előtérbe. Másfelől viszont az is igaz, hogy első ismert publikációja már elég korán, 22 éves korában, a házi nevelést, annak lehetőségeit és adottságait elemezte, és nevelői éve idején lendült neki az írásnak, hosszú költeményeket, verses leveleket, sőt antik tárgyú színdarabot is írt disztichonban.

1836-ban jelent meg első nevelői eszmefuttatása: házitanítói tapasztalatairól, ezek során leszűrt elveiről ötrészes írásban számolt be a *Rajzolatokban*.⁹ Gyakorlatiasan szólt nevelési szituációkról és saját, néha általánosított megoldásairól, többször idézve latin klasszikusokat, de nem hivatkozva a nevelési irodalom korabeli kánonjára. Fiatalságának tudatában és kevés tapasztalatának elismerésével indította írását, mondván:

„Ne gondoljuk épen, hogy elődeink már mindent tettek, nekünk semmi teendőt nem hagyva, de ne is bízzuk el magunkat, mintha szüntelen újat teremteni képesek volnánk, hisz sok hiba, mint a’ divat, több évtized vagy század után önmagát ismétli. [...] Egy futó tekintettel járok keresztül csekély tapasztalásomon, és azokat már fennálló szabályokhoz alkalmaztatva, szabadon közlöm vélekedésemet azon reménnyel, hogy ama hiányok talán felfedeztetések után el fognak enyészni, ’s így őszinteségem több hasznot szülhet mint kellemetlenséget.”¹⁰

⁸ Ney 1874–1881: 51.

⁹ Ney 1836a.

¹⁰ Ney 1836a: (24.)

Azonban hiába reménykedett: visszhangként ingerült, személyeskedő támadást kapott egy feltehetőleg álnevű nevelőtől, aki valamiképp kapcsolódhatott ekkori nevelői környezetéhez, a martonvásári Brunsvick-kastély személyzetéhez. A kioktató a pedagógiai irodalom nagy neveinek felsorolásával kezdte, majd így folytatta:

„Ney ur mintegy 22-23 éves fiatal ember, ’s 18 hónap óta egy fő házbeli 8 éves fiu mellett nevelő; előbb pedig hasonló minőségben talán szint annyi ideig egy más nagy tekintetű házban foglalatzkodott.

Tehát illy rövid idő alatt, ’s illy fiatal korban volt a’ szerzőnek szerencséje a’ nevelés’ terhes pályáján annyi tapasztalást, annyi kincset gyűjteni, hogy azt – rajta és társain elkövetett igaztalanságokkal fölpiperézve – a’ közönség’ elibe terjeszteni kötelességének tartotta!

Olly fönséges tudomány’ fészkeből, mint a’ nevelés, illy gyenge szárnyakkal kirepenni sokkal nagyobb bátorság, sem mint fényes sikerre vezethetne, ’s a’ társaság’ köszönetét megérdemleni képes volna.”¹¹

Cikksorozatával tehát Ney Ferenc is belekerült a reformkor türelmetlen és többször inkább sérelmi, hiúsági indulatból, mintsem tárgyyszerű ismeretekből kikerekedő vitái közé. A támadást higgadtan utasította vissza, a szerkesztő pedig megvédte,¹² de a támadás hangneme, a fiatal kora miatti kioktatása alkalmas lehetett arra, hogy figyelme időlegesen ismét másfelé forduljon. Gyermekeveléssel összefüggésbe hozható következő publikációja csak 7 évvel később jelent meg,¹³ majd 1845-től vált rendszeressé, ami arra mutat, hogy a Kisdedóvóban elnyert állása hozta meg egyúttal az óvodai neveléssel összefüggő rendszeres irodalmi működését is.

Ney szövevényes, önmagát, hivatását és megélhetését egyszerre kereső életútjában valóban mintegy vezérmotívumként volt jelen a tanítói-tanári tájékozódás, méghozzá apja kitartó, az orvosi pályaválasztást néha a kényszerítés határát súroló előírása ellenében. Ám a pedagógusi pálya annál inkább is nehéz kérdésnek látszott, hiszen társadalmi tekintélye alig volt, legfeljebb iskolafenntartó egyházak, tanítórendek tekintettek rá és gondozták fontos életpályaként. Ney végül kényszerből választotta joghallgató korában a házitanítást, amikor apja csődbe jutott, és nem tudta tovább finanszírozni fia tanulását – ám széleskörű tájékozódásai még ekkor is többféle életpálya választására irányultak. Ezek mellett, majd helyett, lassan formálódott ki és került a fő helyre a pedagógusi pályaválasztás, mint elsősorban nevelői hivatás, és csupán azt erősítő funkcióban az oktatás.

Már házi nevelői időszakában, életének húszas éveiben sokat, tudatosan foglalkoztatta tanítványjaiban a nemzeti szellem elültetésének a lehetősége és módszere, amit összekötött a közéleti szerepvállalás lehetőségeinek keresésével.

¹¹ Komor 1836: 269.

¹² Vö. Ney 1836b: 350.

¹³ Ney 1843.

1839 nyarára visszatekintve írta *Emlékezéseiben*, amikor a gr. Sztáray család gyermekeinek nevelőjeként a családdal Pozsonyban volt az országgyűlés idejére, más arisztokrata követek gyerekeinek nevelőivel együtt:

„A nevelők közt csakugyan némi testületies szellem lüktetési valának érezhetők[...] Úgy látszik, mintha készülöben volna azon acél gyűrű, mely »polgári önérzet«-ül összefoglalná egy csoportba azokat, kik mint a haza főbb családjai serdülő ifjúságának vezetői némi tekintetre is lehetnének érdemesek »polgári jogok« gyakorlatának szempontjából. Nem csekélyebb dologról vala szó, mint választói jog igényléséről a hongyülési követek választásakor.»¹⁴

Itt szorosabban együttműködtek és tervezgettek Horváth Mihállyal (a gr. Keglevich család nevelőjével) és Kunoss Endrével (a gr. Zichy, majd gr. Batthyány családnál nevelősködő), fiatalon meghalt költővel. *Országgyűlési Lant* címmel verses röpiratot is kiadtak álnéven, ám politikai törekvéseik rövid távon kudarcot vallottak.

Ney nemzeti szellemű nevelői működése – ami néhányszor összetűzésbe keverte őt a szülőkkel – tanítványai 1848–49-es szerepléseit tekintve mégis hatásos volt: egyikük, Lányi István huszár főhadnagyként harcolt, ami után megtorlást is elszenvedett, a másik, gr. Sztáray László joghallgatóként honvédnek állt, majd emigrálni kényszerült.

Miután 1841 nyarán megkérte leendő felesége, Piliszy Angelika kezét azzal a feltétellel, hogy feleségül veszi „mihelyt olly állást szerzek, melly a családi megélhetést biztosítja”, augusztus végén távozott utolsó nevelői állomáshelyéről. „Augustus 26kán elhagytam N. Mihált, Pestre menendő, minden biztosított kilátás nélkül” – jegyezte fel.¹⁵

„Visszatekintéseim nyugalmát megzavará némileg a nevelővé létemkor nyilatkozott föltétel: nevelővé lettem, s az fogok maradni. Ime, most úgy hagyám el a kedves kis várost, hogy mindent összevetve ez alig lesz lehetséges. De hát csak magánnevelés, házi nevelés lehetséges-e? Hát a nép tömegei nem vehetnék hasznát működésemmek?”

Gyakran ismétlődő, súlyos kételyek nyomasztották, amelyekre a szakmai válaszokat romantikus szépírói lelkülettel vegyítette: „Érdemes volt-e közel kilenc évet (1833–1841) nevelői pályán töltenem?” – tette fel a kérdést az *Emlékezésekben*, és egy teljes fejezetet szánt ennek megválaszolására.

„Azért tanulmányozám-e át a pedagógok egész sorát, Basedowtól Diesterwegig, Salzmannától Benekeig, Pestalozzittól Szilassy Jánosig és Locke, Schleiermacher, Fénelon, Lafontaine, Chateaubriand, Rousseau, Fejér György stb. műveit, hogy végre

¹⁴ Ney 1874–1881: 127.

¹⁵ Ney 1843–1853: 11.

is mindezek megannyi vádló árnyak gyanánt vonuljanak el mellettem, tompa síri hangon rebegve: »Te nem értettél« – »félre értettél« – »balul magyaráztál« – »cserben hagytál« – »elárultál« stb. [...]

Nem! Az a kivonat, melyet mindezekből magamnak megalkoték, oly összefüggő láncolatot, oly gyöngysort képezte, melynek minden lánc-szeme [...] elvül állotta meg helyét, úgy, hogy teljes önérzetével bírtam annak, miszerint sem ennek, sem annak nem vagyok sem rabszolgája, sem uszály vivője, sem föltétlen bálványimádója, hanem [...] valóban önálló rendszerré tudtam összefűzni elméleteimet önnön gyakorlati használatomra. [...]

Tanítást és nevelést, didaxist és pedagógiát minden lépten-nyomon szoros összefüggésben törekedtem alkalmazni. Tanításkor mindent apróra megmagyaráztam oly világosan, hogy lehetetlen meg nem érteni, intéskor mindig hivatkozáim példákra az életből, a történelemből, a világrendszerből. S nem esett fogékonytalan talajra intő, kérő, buzdító szavam. [...]

Amint megvillant vala agyamban [...] ez a gondolat: »Hát ha a nép tömegei vehetnék hasznát nevelői munkásságomnak?« – azonnal ki valék békülve eddigi küzdelmeimmel, azonnal egyensúlyba állott belső és külső lényem: [...] Mert [...] a magyar nyelv tanítása szakadatlan láncszemekkel fűződött szünetelő pedagógiai s folyton éber s mindig éberebb nemzeti érzelmű munkásságomhoz. [...] Így tehát a tanítási működés teljes folytonosságban húzódik át életemen 1831 óta.”¹⁶

A következő három év állás-, illetve hivatáskereséssel telt – de az idő felénél sor került az esküvőre is. Előbb gr. Dessewffy Aurél – aki még a Sztáray-kastélyban ismerte meg őt – segédszerkesztői megbízást ajánlott neki a *Világ* című hírlapjánál, amely 1844-ig jelent meg. Ez alatt az idő alatt Ney a *Honderű* és az *Életképek* többé-kevésbé rendszeres publicistája is lett, alkalmilag pedig megjelentek írásai a kor legtöbb újságjában, hetilapjában is. Mégsem vált főfoglalkozású hírlapíróvá. Nemcsak azért, mert ilyen foglalkozási forma akkor még nem volt, hanem azért is, mert alternatívát kínált számára a színház iránti érdeklődése és az alig néhány éve felépült Nemzeti Színház tartós szükséglete bemutatható, a reformkori nyilvánosság főszereplői közé tartozó színészeknek méltó fellépéseket biztosító eredeti és fordított színdarabokra, operákra. 1843–1844-ben itt mutatták be két darabját: Laborfalvi Róza jutalomjátékaként a *Silvio* címűt („eredeti dráma 5 felvonásban”), amit a *Kalandor* című „látványos népi színmű 3 fölvonásban” színrevitele követett. Ezzel elnyerte az 1843. évi 50 arany pályadíjat. Ugyanekkor *A féltés* című hatalmas, 1396 sorból álló, 48 oldalas tankölteménye elnyerte a Kisfaludy Társaság 15 arany pályadíját. Mindezek sikereket és alkalmilag jelentős pénzüsségeket jelentettek, ugyanakkor társadalmilag kitágult a mozgástere is, ami leginkább az irodalmi élet irányába vonzotta.

¹⁶ Ney 1874–1881: 139–141. Az 1831. évszám tollhiba lehet, helyesen 1833.

„A kör tehát, melyben ekkor mozogtam, egészen más színezetű vala a korábbinál. Nem csak tisztességes, de tisztos, emelkedett lelkű, hazafias szellemű, tevékeny, munkás, művelt kör. Az evvel való érintkezés felújítá, felbuzdítá, megedzé bennem az »írói« vágyat.”¹⁷

Mégis sürgetővé tette az ebből való kilépést – immár családosként, hamarosan első fia megszületésével – a biztonságos megélhetés felelősségének kényszere. Az 1830-as években nevelőként évi 400 forint fizetést és teljes ellátást kapott, amit eleinte rendkívül gazdag javadalmazásnak érzékelt, hiszen előtte, orvostanhallgatóként mindössze havi 1 forintjába került a szobabérlés, és 10 forintba az előfizetett ebéd.¹⁸ Sztárayéknál, az 1840-es évek elején már évente 100 forinttal emelkedett a fizetése. Amikor aztán néhány évig a *Világ* című lap munkatársa lett, ott 40 forint havidíjat keresett, amiből „bizony nem nagy tőkét lehet gyűjteni – a majdani háztartásra”, ennek nyomán mérte fel a kilátásait, bár éppen ekkoriban kezdett anyagilag is kifizetődő foglalkozássá válni az újságírás és lapszerkesztés.¹⁹ A továbblépés irányát azonban ismét a nevelői hivatás iránti elköteleződése jelölte ki. Kisfiáról az jutott eszébe, hogy:

„Nevelni! Ah... Most kezdődik az élet rendeltetésének legnemesebb megoldása. Most lesz alkalmam érvényesíteni mindazt, amit Heinrothtól, Niemyertől, Denzeltől²⁰ s a többi fölkent lelkű írótól tanultam, amit önmagam tapasztalataiból, önnön elveimből, önalkottam szabályaimból szerves egésszé fűztem össze. Most lesz módom bebizonyítani, mi másokkal szemben, annyi ellenkező hatások bojtortájai, tövisi közt nem sikerülhetett, bebizonyítani, hogy ideáлом nem álom, hogy tudok nevelni.”²¹

Ennek érdekében befejezte korábban megkezdett pedagógiai tanulmányait a pesti egyetemen, és 1843 áprilisában latin nyelven magánvizsgát tett a tárgy helyettes tanára, Reseta János előtt.

Egy évre rá elnyerte a Kisdédóvó-képző igazgatói állását, amivel végleg elkötelezte magát, visszatért korábbi pedagógusi vonzalmának terére. Úgy érezte, hogy megérkezett. *Emlékezéseiben* lelkesen írta:

„Mindezzel foglalkozni, egymáshoz fűzni nyelvtant, alaktant, számtant, földrajzot, természetrajzot, természettant, egészségtant, erkölcsant és neveléstant, s mindezeket összefűzni az általános módszertan selyemfonalával, mindezek fölött lobogtatni a hazai érdek, a nemzetiség faklyáját, mert Magyarország népének művelődését

¹⁷ Ney 1874–1881: 128.

¹⁸ Ney 1874–1881: 42–43, 60.

¹⁹ Ney 1874–1881: 151; Buzinkay 2016: 83.

²⁰ Heinroth, Johann Christian August (1773–1843) német orvos, a pszichiátria első professzora; Niemyer, August Hermann (1754–1828) porosz prototás teológus, író, pedagógus és oktatáspolitikus, a hallei egyetem rektora; Denzel, Bernhard Gottlieb (1773–1838) német pedagógus, Pestalozzi rendszerének dél-németországi átültetője.

²¹ Ney 1874–1881: 175.

akarjuk előmozdítani a kisednevelés szent munkájával; mindezt elmondani, nem csak tanítani, magyarázni, nemcsak taglalni, részletezni, hanem magasabb szempontból buzdítani, ösztönözni, lelkesíteni is: ez a vezérlő tanárnak, a képző igazgatónak egyik legnemesebb élvezete!”²²

Tehát a kisednevelésre mint a nevelés hierarchiájának első lépcsőjére tekintett, amely igazi értelmét a nemzetnevelésben, az ország népének kiművelésében nyeri el.

A KISDEDÓVÓ IGAZGATÓJA (1844–1862)

A pedagógusi pálya interiorizációjában a hajlammal, a tájékozódással azonos súlylyal jelent meg a családalapítással szükségessé vált kapcsolódás egy intézményhez, ami 1844. augusztus 19-én történt meg azzal, hogy pályázat útján elnyerte a Kiseddóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület, és ezzel együtt a Kiseddóvó-képző igazgatói állását. Ennek jelentőségét így örökítette meg *Emlékezésben*:

„Egy egész kisedvilág tárula föl előttem, midőn 1844 augusztus hó 19-én – hétfői napon – gróf Festetics Leó, mint az akkori Kiseddóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület elnöke bevezetett s beiktatott a képző intézet újon megválasztott igazgatójává. [...]

A pályázat egészen szabályszerűen folyt le [...]. Zárt helyen írásbeli dolgozatok, elméleti előadás az egyesületi választmány előtt s végre próbagyakorlat a kisedekkel. Csak ketten valánk pályázók; a harmadik – későbbi benső barátom Tavasi Lajos²³ – elállt pályázó szándékától. [...]

Tehát megint itt a régi kerékvágás: a rég óhajtott nevelési út. Tizenhét esztendeig tapostam ez utat; tizenhét évig működtem az intézet kebelében. Mennyi öröndetes óra! mennyi élvezet! És mennyi harc és keserűség! De boldog voltam mindvégig. Kettős, sőt hármás irányban nyílt meg előttem a működés tere.

A leendő kisednevelők, kiseddóvók, elméleti és gyakorlati képzése, s a kiseddek oktató nevelése egyfelől, az egyesület ügyeinek felkarolása s előmozdítása, hogy a kiseddóvás ügye országszerte mentől jobban felvirágozhassék, másfelől. Mi szép, mi lélekemelő hármás feladat oly embernek, ki életét a nevelés érdekeinek szentelvé, kiben a nevelő és tanító sohasem szunnyadt, még akkor sem, mikor külsőleg e működési köréből kilépettnék lenni látszott. [...] [M]ég hírlapírói működésében is gyakran a nevelő elvei szólaltak meg tollam alatt a társadalmi viszonyokkal szemben.”²⁴

²² Ney 1874–1881: 175.

²³ Tavasi (Tavassy) Lajos (1814–1877) pedagógiai író, evangélikus gimnáziumi tanár, főúri családoknál nevelő. Hamarosan a pesti evangélikus gimnázium tanára lett; visszalépése talán ezzel függött össze.

²⁴ Ney 1874–1881: 170.

Ekkor kezdte felfűzni saját életútját a pedagógusi pályára, egyelőre annak első lépcsőfokára. Előző magánnevelői tapasztalatainak mintegy előkészítő, megalapozó munkáját láthatta az intézet kisgyermek-nevelői munkájában, amelynek a tartalmát így azonnal fel tudta vázolni:

„Igen, fogékonyá kell tenni, alkalmassá kell képezni a fiatal lelki erőt, hogy többféle, sokféle ismeretekkel meg tudjon birkózni. Végre is egy főirány fog kiválni a többi közül, melyen a gyermek, az ifjú vonzalommal, előszeretettel halad: s a többi, nem ezen főirányba eső ismeret megannyi támogató segédeszközül fog szolgálni. De hogy ez lehetővé váljék: kellőképen elő kell készíteni a szellemi földet a termő mának befogadására s azoknak csiráztatására.

S ez az előkészítő munka jutott a kisednevelés terének.

Ki valóban akar nevelni tudni, annak a kisednevelésen kell kezdenie, és saját családi otthonában is a nevelést eme rendszer alapelveire kell fektetnie. Nevelni akkor is, mikor oktatunk, oktatni akkor is, mikor nevelünk: ebben áll e felülmúlhatatlan művészetnek a titka.”²⁵

A forradalmat és annak megtorlását is túlélve, bár egyre nehezebb körülmények között 1862. januárig, közel 18 évig megmaradt a Kisednevelő-képző igazgatója. Ez az időszak lett munkásságának máig leginkább számontartott és értékelt része, aminek alapján a magyar kisednevelés, óvodaügy egyik hazai megalapítójaként (és az óvoda szó elterjesztőjeként) őrizte meg emlékét a neveléstörténet.

Az *Emlékeésekben* bemutatja hajnalban kezdődő napi beosztását, a leendő gyermeknevelőknek tartott előadásokat, majd a játékos foglalkozásokat a „kisedekkel”, emellett pedig a reformkor utolsó, a forradalomba torkolló szakaszának megfeszített tempójú irodalmi, színházi és közszerepléseit, amiket csak a forradalom és szabadságharc bukása és az azt követő megtorlások függesztettek fel hosszabb időre. Ez mutatja meg legvilágosabban, hogy számára a nevelői hivatás valójában a magyar honpolgár nevelését jelentette, és ennek szolgálatába helyezte az életkornak megfelelő nevelési módszereket és intézményeket. Visszatekintve nevelői pályájára, úgy fogalmazott, hogy „némi eszményies ábrándozással határozám el magamat a nevelői pályára, arra, hogy másokat neveljek derék honpolgárává a hazának, nemesebb tagjaivá az emberiségnek.”²⁶

Nevelői nézeteit is ekkoriban összegezte és 1848 áprilisában publikálta *A népnevelés hatása Magyarhon népeinek erkölcsiségére* címmel. A kötet elnyerte a Tudományos Akadémia pályadíját. Ney a művet 1847. február-márciusban írta, a jegyzeteket pedig 1848. januárban, „s így e könyvnek mind régibb mind újabbkori része még az özönelőtti időből való”,²⁷ állapította meg a kinyomtatás előtt, április 20-i dátummal hozzátoldott *Utóhangban*.

²⁵ Ney 1874–1881: 171.

²⁶ Ney 1874–1881: 142.

²⁷ Ney 1848: 176.

A kötet tárgyaként az erkölcsi nevelést nevezte meg. Feszesen szerkesztett két nagy részből áll, és minden vonatkozásban hangsúlyozottan „köznépről” és köznevelésről beszél, ennek megfelelően a felsőbb társadalmi rétegekről csak kitekintő megjegyzéseket tesz (amelyek alapján véve kritikusak, sőt elítélőek). A mű első száz oldala *A nép erkölcsi állapot minősége s annak okai* címen a nevelést meghatározó tényezőket veszi sorra: az egyes nemzetiségek tulajdonságait (lényegileg a nemzeti sztereotípiák sorolása, számos kritikai kiegészítéssel, a népesebb, az országban elterjedtebb nemzetiségek esetében régiónkénti vagy megyéenkénti megkülönböztetéssel), az „életmód”, vagyis a társadalmi hovatartozás befolyását, s az ezeket „idomító” tényezőket, mint a vallás, a politikai helyzet, a kor és nem meghatározó szerepét. Végül abból a szempontból figyeli meg a „nép erkölcsi állapotát”, hogy mi az, ami benne a környezet hatása, illetve mi a nevelés eredménye.

A „nemzetiség” körében a magyar, német, szláv, oláh, zsidóság, cigányok „köznépi” csoportjait különbözteti meg. Az „életmód”, azaz a társadalom alsó csoportjai szerint: „mezei nép” (parasztság), „mesterlegények”, „cseládság”, „nap-szamosok”, „kóbor nyeglék” (cirkuszosok, vásári mutatványosok, panoptikumok, a ponyva-üzlet működtetői – vagyis a mulattatók, a „szórakoztatóipar” működtetői), és végül a koldusok, tolvajok.

A kötet második része *A köznép célszerűbb erkölcsi nevelésére kínáló módok* címen a tulajdonképpeni pedagógiai munkát vizsgálja. Sorra veszi a „népnevelés elveit”, a tanodai módszereket és eszközöket az épületektől, az iskolai gyűjteményeken, tanítási modorokon és a tanítókon át a népnevelési törvényig, illetve a pénzalapig; külön fejezetet szánva a speciális intézményeknek: a kisdédóvásnak és a leánynevelésnek.

Mivel Ney a felsőbb osztályokkal nem foglalkozik, a nemességről alkotott plebejus véleményét nem a társadalmi csoportokról szólva mondja el, hanem a *Politikai helyzet befolyása* alcím alatt:

„Nem titok, miként nálunk a nemességnek olly – s pedig számos töredéke van, melly lakhelye, foglalkozása, életmódja és műveltségénél fogva határozottan az alsóbb néposztályhoz tartozik. Igen, de ő tudja s érzi, pedig kellenén túl is érzi, hogy kiváltságos, a nemesi rendhez számíttatik. E kiváltsága, e nemessége lesz kísértő és csábító szellemévé. Azt hiszi, hogy nemes ember létére külön anyagból készült mint a szegény pór; e felfuvalkodásában megvető, durva és kegyetlen lesz a paraszt irányában: azt hiszi, hogy ős apák e szép hont vérrel azért szereztek neki, hogy ő azt csak bámulja és őrizze; a megfeszített munka és szorgalom a pórnak való; ez ön hittségében tunyává, henyévé lesz, tudatlan marad, és feneketlen szegénységbe süljed. De éppen ezen szegénykedése sújtja a köznevet a lehető legocsmányabb bélyeggel: a vesztegetés és lélekvásárlás pár húszasért, pár pint borért nyílt és kész vásárt talál. Így történik, hogy a közrendű vagy is földművelő magyar nemes az erkölcsstelenségnek néhány olly

vonásával bővelkedik, mellyekkel egyéb közrendűek, főleg a magyar rendű földművelők nem bírnak [...]”²⁸

Bár az *Utóhang*ban arról írt, hogy a forradalom előtt számos kérdésben túlzottan homályosan, óvatosan kellett fogalmaznia, mégis meglepően nyílt és kritikus hangjában nem nehéz felfedezni Eötvös József csak a közelmúltban, 1844-ben megjelent regényének, *A falu jegyzőjének* hatását a társadalmi egyenlőtlenségekről és elnyomásról írva.

„Egyet mindazonáltal nem mellőzhetek, sőt különösebben ki kell emelnem, s az a teljes politikai elnyomottság állapota. Minél több teher súlyosodik valaki nyakára, minél kevesebb a személyes szabadság gyakorlata, szóval, minél nagyobb az aránytalanság jog és kötelesség között, annál inkább megromlik az erkölcsi érzélem, annál undorítóbb módon tompul meg az erény-fogékonyság. [...] S csudálhatni-e, ha a százados elnyomatás s butítás járma alatt nyögő, ezernyi teherrel zsarolt, majd teljes jogtalanságban sínylő oláh, szláv, és zsidó népségek egyes töredékei majd egészen levetkezéék azon nemesebb bélyeget, mellyről istennek legfőbb földi teremtményére ismerhetni? [...] Oh az emberi s polgári jogok köréből száműzetés marczangoló érzete költi fel [az] ember lelkében amaz átkos szörnyeteget, melly a szerencsétlent mindaddig űzi, [...] míg nyomorának égető fájdalmait egy pálinka-üstben egyhítni, vagy más birtokának fellobogó lángjain merengő gyönyörben elcsitítani reményli. S ez erkölcsi romlás nemzedékről nemzedékre átszarmazván, később olly fokot ér, mellyen már gépies megszokottság s mintegy kiírthatlan másod természet alakjában tűnik fel. De nem, nem szabad olly ál-okoskodással megnyugtatni magunkat, mintha már veszve volna minden javítási erőködés. Ki kell irtanunk e dúló szörnyeket, az emberiség ezen pokoli ellenségeit, az állati tespedést, és állati szenvedélyeket: kiirtandjuk pedig mind nyájunknak mindnyájunk általi nevelésével!”²⁹

„Mintegy látnoki sejtelem”-nek nevezi, hogy március 14-én a „nevelőtársai” által készített, Barabás Miklós által litografált portréja alá írta azt a három sort, amelyben a „nevelés tesz szabaddá, nevelés tesz emberré!” megfogalmazás, azaz a szabadság és emberség jelszó szerepelt.³⁰ Sok mindent már másképpen írta most, március 15-e után, állítja. „A tanodán kívül ható tényezők legfőbbjeit – miket munkámban multhatlanokul igényeltem – már megnyertük a nép

²⁸ Ney 1848: 71.

²⁹ Ney 1848: 72–73. Az *Utóhang* sok értékes információt tartalmaz a kiadásról és a forradalom következtében felmerülő tartalmi kérdésekről. Már március 15-e előtt a könyvnek nagyjából a fele ki volt nyomtatva, de csak több mint egy hónappal később jelent meg. „Marczcius 15-ke – életünk e legdicsebb napja – egészen új álláspontra helyezé nemzetünket. Ha most írnam munkámat, sokat máskép írnék, s máskép is írhatnék. Mindazáltal nem szégyenlem, hogy 13, s illetoleg 4 hónappal ezelőtt azt és úgy írtam, a mint a tisztelt olvasó előtt van, azon időszakban t.i. mikor arra is kellene gondolnom: hogy egészen hiába ne írjak, hanem olly köntöst adjak gondolatimnak, miszerint a mit mondok, napvilágot is láthasson.” Ney 1848: 176.

³⁰ Ney 1848: 143. (Félszámozás, helyesen 177.)

politikai felszabadulásában; s így kétséget nem szenved, hogy az élet nevelési hatása a népre igen nagyon javult.” Most már azt javasolná, hogy nevelési eszméit ne fokozatosan, hanem egyszerre vezessék be, „hogy egészen és rögtön kell megtörténni a köznevelési gyökeres reformnak a legalsóbb rétegektől kezdve fel a legmagasb tudományos nevelésig”. Most már nem mondaná, hogy „ohajtok”, hanem „egyenesen követelem” a nép, „a serdülő ifjúság” számára ismeretterjesztő művek, kézikönyvek kiadását; „testgyakorló intézetek” felállítását. Most már nyíltan kimondaná, hogy „az eddigi népnevelés iránya [...] rossz, és szándékos butításra czélzó mind positiv, mind negativ eszközeiben”. Az óvodákat (kisdede-óvást) pedig nem „jótékony szívű egyesek”-re bízna, hanem állami felügyelet alatt „az ország minden községe kisdedeinek illő óvatása s neveltetéséről gondoskodni tartozzék”.³¹ Most már kétség nélkül kimondaná a következőket:

„a zsidók emancipációját ohajtom s kívánom, de köznevelési elvek feltétele alatt: hogy a zsidó szünjék zsidó lenni, s alakuljon át mózes vallású magyarrá.³² S ezt annál határozottabban mondom ki, minél sajnosabban tűnt elő dicső forradalmunkat undokító ama középkori kinövése a szűkkeblűségnek, minél ocsmányabb és századunkat gyalázó a butaságnak ama harcza, melly legújabbban is a zsidók üldözését tűzte ki czélul. Szent egek! ezen többnyire szennyes érdek és kenyér-irigységtől izgatott emberek [...] vakult göggyökben magukat az istenség fölé helyezik.] Isten nem szégyenlé ezen gyarló töredékeny lényt – melyet embernek nevezünk – a maga képére[...] teremteni [...]; s íme a butaság göggyétől elkapott ember szégyenli a szinte isten képére alkott embert magához hasonlónak, embertársnak vallani, s vele jogokban osztozni.”³³

Az Utóhang befejezése is a forradalmi pedagógus hangján szólt, felkiáltójelekkel:

„Szabadság, egyenlőség, testvériség!
Emberiség, közneveltség, műveltség!”³⁴

Ney Ferenc itt felvázolt társadalomképe és kifejtett koncepciója bármennyire is öt évi Kisdedóvó intézeti működése után született, nem a kisdedonevelő pedagógusnak, hanem a nemzetnevelőnek az egész (magyar) társadalomra tekintő, polgárnevelő politikusi programja volt. Kezdetől fogva nem szaktárgyat kívánt tanítani, hanem embert, művelt polgárt és magyart akart nevelni. Tulajdonképpen ugyanez a célja maradt meg még reáliskolai igazgatói idejében is. Innen tekintve szerves folytatásként jelent meg feladatfelfogása másfél évtizeddel később, a reáltanoda igazgatásának átvételekor is, amikor így írt:

³¹ Ney 1848: 176–178.

³² Ennek értelmét a kötet más helyein, már korábban megadta: Ney 1848: 42, 44, 69.

³³ Ney 1848: 143, 114. (Félreszámozás, helyesen 177–178.)

³⁴ Ney 1848: 114. (Félreszámozás, helyesen 178.)

„A magyarságot megóvni, megőrizni, ha lehet, fejleszteni és terjeszteni is a német intézetben! Magyar szellemben való nevelését folytatni talán ezen kisdedeknek ott is, kiket a Valero-utcai szerény házban³⁵ vettem kezeim alá! Mily szépen összefüggő láncolata a tevékenységnek! A még serdülő koromban Szombathelyen lelkembe szivárgott mennyei harmat áldása, a nemzetiség ápolásának harmatja üdítőleg nedvesíté meg újra tevékenységem fonnyadni indult gyökerét.”³⁶

A PESTI REÁLTANODA MAGYAR TANÁRA ÉS IGAZGATÓJA

A Reáltanodában néhány évig még megtartotta magyar irodalom óráit is, ami egész tanári pályája során kiemelkedő fontosságú volt számára, és többet jelentett, mint a magyar irodalom nagyjainak megismertetése: a jó hazafiak nevelésének egyik legfontosabb eszköze. Azonban a Reáltanodában elsősorban diákjainak szemléletformáló igazgatójaként működött, amiről megemlékező beszédei, iskolája évkönyveiben megjelent, általában terjedelmes dolgozatai adhatnak képet. A főváros közoktatásügyének alakításában nyílt gondolkodású, európai látókörű oktatáspolitikusként vett részt.

A politikai függetlenség kérdését elválasztotta az „egyetemes, európai műveltségre” való törekvéstől, az Európához tartozás tudatától. Erről beszélt 1871. február 19-én az újonnan kinevezett vallás- és közoktatásügyi miniszter, Pauler Tivadar előtt:

„Nem lehetne Magyarország művelődésére nézve nagyobb veszély, nagyobb szerencsétlenség, mint az egyoldalúság és töredékesség. Nekünk feladatunk az európai műveltség színvonalára emelkedni, nemcsak azért, mivel oda eljutni akarunk; hanem s főleg azért, mivel oda feljutnunk okvetlenül kell, ha mint nemzet egyáltalán létezni, [...] csak fél századig is fennmaradni óhajtunk. [...] Minden különszerűségnek fel kell olvadnia az egyetemességben és viszont az egyetemességnek át kell melegítnie minden különszerűséget. Magyarország műveltségének egyetemessé kell lennie, úgy hogy minden szakmának meglegyenek saját emberei, saját szakférfiai: de minden szakférfiúnak áthatva kell lennie az egyetemesség elvétől, mely megóvja őt a kizárólagosságtól, mely szerént mindenki csak a maga szakmáját tartaná üdvre vezetőnek, a többit pedig fölöslegesnek vagy céltalannak hinné. Egyénben az egyoldalúság satnya szellemi élet: nemzetben erkölcsi halál.”³⁷

Néhány hónappal halála előtt, amikor már csak névlegesen volt a Reáltanoda igazgatója, Trefort Ágostonról – akivel személyes kapcsolata még 1848-ig nyúlt

³⁵ A Kisdedővő-képző Intézet székháza a Terézvárosban.

³⁶ Ney 1874–1881: 184.

³⁷ Ney 1870: 25.

vissza – tartott emlékbeszédében az egyenjogúságról, a demokráciáról és az intézmények jelentőségéről beszélt iskolája diákjainak:

„Tanuljátok meg, hogy a szellemi tevékenység birodalmában nincs más rangfokozat, mint amelyet az erélyesebb, terjedelmesebb és hatásosabb tevékenység [...] teremthet. Itt nem a magasabb állású főtisztviselő s az egyszerű polgár, nem a miniszter s a szerény tanár állanak szemben egymással, hanem ember az emberrel, szellem a szellemmel, s az határoz a dologban: kit hová helyez a Gondviselés kedvezése, kit minő szereppel ruház fel a hivatásszerű szerencse, s ki mikép képes e szerepnek megfelelni. [...] Ebben áll a szellemvilág demokráciai szervezete.”

Majd arra emlékeztetett, hogy az intézmény-teremtés a haladás forrása, az az igazi hazaszeretet:

„[...] ha hajdan Jozuah harsonáira leomlottak Jerikó falai: Trefort kúrhangjaira fölépültek a műveltség bástyái, hogy azokon belül találja meg a nemzet az állandó lét igéretföldjét. – Nos hát, lehet-e ennél ékesenszólóbban szeretni a hazát?”³⁸

A millenniumi iskolatörténet felrótta Ney Ferencnek azt, hogy minden erénye és sikere ellenére nem sikerült a tanári testületben „önálló szellemet” teremtenie, „mely a reális irányú képzésért lelkesedve” biztosította volna ennek az új iskolatípusnak a jövőjét.³⁹ A kifogás egy reál szaktanár tollából rámutat arra, hogy a nagy támogatottság mellett is milyen feszültségek lappanghattak a tanári karban, és milyen nehéz lehetett íróként és magyar tanárként a reáliskolában fenntartania igazgatói tekintélyét. Holott éppen azt vetették a szemére, amivel a reáliskolák között egyedülállóan sokoldalú képzést, műveltséget biztosított a diákjainak.

Teljes értékű emberek nevelése volt Ney fő célja. Jól jelzik sikeres tanári, igazgatói tevékenységének színvonalát az általa vezetett iskola nagynevű tanárai – hogy csak néhányuk nevét említsük: a fizikus Aujeszky Lipót, a kémikus Balló Mátyás, a gyorsírás tanára Fenyvessy Adolf, Gerlóczy Zsigmond, az egészségtan tanára, a francia nyelv tanára a festőművészként is ismert Györök Leó, vagy a két kiemelkedő irodalmár, Péterfy Jenő és Riedl Frigyes – s a kezük közül kikerült diákok, akik nagyrészt olyan hivatásokat választottak, amelyekben éppen a sokoldalú műveltség, világlátás és ízlés tette őket kiemelkedővé.⁴⁰ Jellegzetesen ilyen terület az építészet. Ekkor volt a főreáliskola tanulója a századforduló nagy építész nemzedékének számos tagja, köztük Alpár Ignác, Baumgarten Sándor, Fellner Sándor, Freund Vilmos, Giergl Kálmán, Lechner Ödön, Pecz Samu, Quittner Zsigmond és Steindl Imre;⁴¹ és került ki a neves

³⁸ Ney 1888: 4, 12–13.

³⁹ Kemény 1897: 218.

⁴⁰ Gazdag névsorukat állította össze Vág 1990: 44–45.

⁴¹ „Tessék csak ezt a gyereknévsort elolvasni: Lechner Ödön, Schulek Frigyes, Steindl Imre, Pecz, Kauser, Gerster, hogy csak a régiek közül említsek néhány nevet. Hirtelen emlékeztünkbe

művészek közül Hubay Jenő, László Fülöp, Róth Miksa, Zala György; a Tudományos Akadémia néhány jelentős természettudósa, mint a vegyész Lengyel Béla, az orvos-vegyész Liebermann Leó, a fizikus Schuller Alajos szintén itt tanult, ahogy a főreál tanulói közül világszerte bizonyára a legismertebb, Herzl Tivadar, a zsidó állam megálmodója.

A pedagógus Ney Ferencről legutóbb, Vág Ottó tollából megjelent dolgozat az alábbi kérdést tette fel a tanárok és ez időszak tanulóinak névsorát áttekintve:

„[...] mit jeleznek ezek a névsorok a neveléstörténeti kutatás szempontjából? Jelzik egyrészt Ney Ferenc igazgatói stratégiájának egyes jellemzőit, törekvéseit a tanári testület fejlesztése terén, azt, hogy igyekezett kiváló szakembereket, alkotó pedagógusokat összegyűjteni [...]. De jelzik ezek a névsorok azt is, hogy a pesti polgárság bizalommal küldte tehetséges gyermekeit Ney iskolájába, továbbá jelzik azt is, hogy ez a Ney által szervezett tantestület sikeresen bontakoztatta ki a tanulóiban rejlő képességeket.”⁴²

Ney Ferenc pályája, saját áttekintése szerint, a pedagógusi életút kiteljesedése volt, amelyben a kisgyermek kortól a középiskoláig egymásra épültek a nevelés fokozatai. Viszont a professzionalizáció és a tanári referenciacsoportok felől tekintve működését, inkább a reformkor mindenés újítóinak sokoldalú tevékenységét ismerhetjük fel nála is. A 19. század második felének szakemberei – például a Főreáltanoda néhány tanára – felől tekintve pedig felismerhetőek nála a műkedvelőket vagy az arisztokrata közszereplőket is jellemző attitűdök, illetve az oktatáspolitikus feladatokat megnevező és célkitűző felfogása, amely az általa igazgatott iskola adott feladatainak végrehajtásán felülemelkedve egy nemzetet kívánt – nem annyira megújítani, mint inkább megeremteni.

Pedagógiai művelődésének forrásait úgy sorolta fel, mintha azok magánnevelői pályájához kapcsolódtak volna, és a tőlük tanultakkal, a velük vitatkozó elméleteivel szemben az igazi életcél számára a népnevelés felismerése hozta meg. Ebben az értelemben tekinthető pedagógiai elvei összefoglalásának az 1848-ban megjelent műve.

Ney Ferenc minden (lelki és ambícióbeli) elkötelezettsége mellett – vagy ellenére? – még nem professzionális tanár volt, hanem a Herder utáni évtizedek reformkori magyar hazafija, aki a nemzet kifejlesztésének sokféle területén működött, kísérletezett, olykor kapkodva; aki minden kipróbált tevékenységében „a haza üdvének” keresését látta. Amatőr kortársainak többségében nagyobb volt a lelkesedés, mint az erudíció, a tettvágy és a kitartás, s sokan elmerültek a képzeletükben konstruált csapongásban. Az „álmok álmodói” nemzedéke. Azonban Neyben valódi és kitartó „nemzetnevelői” buzgalom munkált, és éppen ez zárta ki, hogy olyan szaktanár legyen, mint a Reáltanoda tanárainak a többsége, másrészt viszont éppen ez a habitusa tette lehetővé, hogy iskolaigazgatóként a korban

villan a postatakarékpénztár palotája, a Halászbástya, a parlament, a lipótvárosi bazilika [...]

Ezek a gyerekek átépítették Budapest felét [...]. Lyka 1932: 514.

⁴² Vág 1990: 45.

még körülhatárolhatóan nem létező „oktatáspolitikus” is legyen, számottevően sikeres működéssel.

FORRÁSOK

- Komor Bencze 1836: Jegyzetek A' „házi nevelés' akadályai“ című értekezésre. *Rajzolatok a' társas élet és divatvilágból* (34.) 269.
- Ney [Ferenc] 1836a: A' házi nevelés' akadályiról. (1–5 rész.) *Rajzolatok a' társas élet és divatvilágból* (24–28.) 188–191, 193–197, 201–207, 211–214, 220–224.
- Ney Ferencz 1836b: Komor Bencze úrhoz. *Rajzolatok a' társas élet és divatvilágból* (44.) 350.
- Ney Ferenc 1843–1853: *Életszakok* (kézirat, a szerző tulajdona).
- Ney Ferencz 1843: *Ibolyák. Beszélyfüzér 8–12 éves gyermekek számára magyar és német nyelven.* Pest.
- Ney Ferencz 1848: *A népnevelés hatása Magyarhon népeinek erkölcsiségére.* Pest. <http://real-eod.mtak.hu/6822/> – utolsó letöltés: 2022. október 8.
- Ney Ferenc 1870: Adatok a pesti főreáltanodáról 1870/1-ben. In: Ney Ferenc (szerk.): *A Pest-városi nyilvános főreáltanoda tizenhetedik tudósítványa az 1870/71-ik tanév végén.* Budapest.
- Ney Ferenc 1874–1881: *Emlékezések* (kézirat, a szerző tulajdona).
- Ney Ferenc 1888: *Emlékünnepély... Trefort Ágoston... emlékének szentelve.* Budapest.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Buzinkay Géza 2016: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig.* Budapest.
- Kemény Xavér Ferencz 1897: *A budapesti IV. ker. közs[égi] főreáliskola története 1854–1896.* Budapest.
- Lyka Károly 1932: A IV. kerületi reál művészgyerekei. *Új Idők* (38.) 43. 514.
- N[égyesy] L[ászló] 1896: Ney Ferenc. In: *Pallas Nagy Lexikon.* 13. kötet. Budapest, 157–158.
- Németh András 2002: *A magyar neveléstudomány fejlődése.* Osiris, Budapest. http://real.mtak.hu/36276/1/2011_0001_542_06_A_magyar_nevelestudomany_fejlodestortenete%20%281%29.pdf – utolsó letöltés: 2022. október 8.
- Vág Ottó 1990: Ney Ferenc (1814–1889). *Pedagógiai Szemle* (40.) 1. 38–46.